

אופטימיזם ותקווה

אדיר כהן

מאמר זה, העוסק בהיבטים הפילוסופיים של אופטימיזם ותקווה, מבחין בין אופטימיזם ותקווה כאשר האופטימיזם הוא תפיסת חיים, עמדה כלפי החיים והמציאות, אמונה בעתיד ואילו התקווה נושאת מטרה, שאיפות מוגדרות המבקשות להתממש. לאופטימיסטים אין ראייה ברורה לאן הם רוצים להגיע, מה טיבו של הטוב הזה שהם מצפים לו ואיך להגיע למימוש. לעומת זאת, אלה שהתקווה ממלאה אותם חושבים על דרכים להגשמה, מגייסים את כוח הרצון וכוח העשייה שלהם כדי לממשה*.

בנתיבי ההגדרה

לפנינו כמה הגדרות מילוניות לתקווה:

במילון חדש של אבן שושן כתוב: "תקווה - תוחלת, ציפייה לדבר-מה נעים וטוב מלווה הרגשה כי הוא בוא יבוא. אמונה בסיכוי שיתגשם" (אבן שושן, 1964).

במילון ספיר כתוב: "תקווה - אמונה שיקרה דבר שרוצים בו, ציפייה לדבר טוב, תוחלת" (אבניאון, 1997).

המילון האוניברסיטאי האמריקאי מציין:

"1" ציפייה למשהו נכסף; כיסופים המלווים בציפייה. 2) אמונה בהתרחשות בעתיד. 3) להתבונן קדימה בביטחון" (Barngart, 1957).

שניידר, מחבר הספר היסודי על התקווה - הפסיכולוגיה של התקווה (Snyder, 1994), מגדיר את התקווה כך: "התקווה היא סיכום כוח הרצון המנטלי וכוח היכולת שיש לאדם לגבי מטרותיו". הוא מדגיש שלושה מרכיבים בהגדרה זאת: מטרות, כוח רצון וכוח יכולת.

במושג מטרות הוא מכליל את כל המשאלות, הנושאים, ההתנסויות האובייקטיביים שאנו מייחלים להם. כלומר, מטרה היא דבר מה שאנו שואפים להשיג, החל בדברים קונקרטיים או מופשטים כמו אושר, משמעות, אהבה וכיוצא בזה. המטרות עשויות להיות קצרות טווח או ארוכות טווח.

כוח הרצון הוא הכוח הדוחף בחשיבה המונעת על ידי תקווה, הוא המאגר של החלטיות, התמסרות ומחויבות שאנו עשויים להפעיל בחתירתנו להגשמת המטרה. כוח היכולת משקף את תכניות החשיבה, את מפות הדרכים, את תכנון הכלים המכוונים את החשיבה המונעת על ידי תקווה.

התקווה מוצאת את ביטוייה במגוון עשיר עד מאוד של מבעים, בשפת היומיום, בלשון השירה, בשפת הפוליטיקה, בלשון הדת והאמונה ועוד. לעתים ביטוייה גלוי, בהיר וישיר, לעתים מצועף, מרומו, מסומל, ולעתים קרובות ביטוייה העמוק ביותר ללא מילים, בשתיקה.

בלשון היומיום נמצא ביטויים כגון: "אני מקווה להגיע לטיול בזמן", "אני מקווה להשלים את העבודה", "הוא מקווה למצוא עבודה קרוב למקום מגוריו", "הוא מקווה למצוא בת זוג במועדון" וכו'... בכל אחד מביטויים אלה ובדומיהם נאמר במפורש "תקווה ל..." מטרתה של התקווה מצוינת, מוגדרת וברורה.

במקרים אחרים התקווה היא שם עצם - "אין לו תקווה"; "מסכן זה איבד כל תקווה"; "חבריך הם תקוותך היחידה"; "היוואש מכל תקווה

הבא בשערי". כאן לא מדובר על "תקווה ל...", אלא התקווה היא הנושא כשלעצמו, היא המטרה, היא הצורך.

התקווה מתבטאת גם כתיאור מצב: "אני עדיין מקווה"; "תקוותי בה' כל היום"; "היותי מקווה מאפשר לי להמשיך לחיות"...

האופטימיזם היא נקודת ראות, היא עמדה כלפי החיים והמציאות, היא התייחסות לעתיד. אמנם גם בה כמו בתקווה קיימת ציפייה לדברים חיוביים, אך בה אין המדובר בכמיהה, לדבר מסוים, בייחול, בזיקה של רגש מתמשך, אלא בעמדה, בנקודת מוצא, בתפיסת חיים, באמונה בעתיד.

כאמור, אין האופטימיזם והתקווה זהות. בבקשו להבליט זאת משתמש שניידר (Snyder, 1994) בספר ילדים של אלינור פורטר **פוליאנה** כמשקף אופטימיזם שכלל אינו דומה לתקווה. פוליאנה, גיבורת הספר של אלינור הודגמן פורטר, הפכה לכינוי ומושג שמשמעו אופטימיסטי, תיאור של אדם הרואה חיוב בכול ומנסה להאיר גם סיטואציות קשות באור חיובי. פוליאנה היא ילדה יתומה בת אחת עשרה שפיתחה בעצמה משחק מהנה ומשחרר למצוא בכל דבר את הפן החיובי שבו. בזכות ראייה זאת הצליחה להקל על עצמה בצרות שפקדו אותה. כך כאשר אביה מת שיחקה במשחק שמח זה לראשונה וניחמה את עצמה כי אכן טוב שאביה מת וכך יעלה לשמים, יפגוש את אמה, שהקדימה למות לפניו, ויחד יהיו וייתב להם. אך לא רק על עצמה הקלה פוליאנה בראייתה האופטימית ובמשחק השמח אלא אף על חלכאים ונדכאים אחרים, מוכי גורל ומיוסרים שהצליחה להאיר את מבטם, להפיח שמחת חיים בלבם ולאפשר להם לא לכרוע תחת משא המצוקה והכאב. ספר זה, שתורגם לעברית פעמים אחדות (בידי אפרת כרמון, 1964; שולמית לפיד, 1977; יואב לביא, 1983) זכה להמשך בספרה **פוליאנה גדלה** (בעברית תורגם על ידי אפרת כרמון 1964 בשם **פוליאנה וג'ימי**). אף ספר זה כולו שופע אופטימיזם, ראייה חיובית של החיים ושמחה רבה. דומה כי ראוי לציין שספרים אלה נתקבלו בכיבדות רבה בזמנם, הדגישו את חוסר הריאליזם שבהם, את המתיקות היתרה, את הצגת הדמויות הבלתי אמינה ואת האשליות שהם עלולים לפתח בקוראיהם. ואמנם, רוב הספריות הציבוריות בארצות הברית נמנעו מלהציגם באוספיהם הפתוחים לקוראים הצעירים.

בהקשר זה של ניסיונו להבחין בין אופטימיזם לתקווה מדגיש שניידר כי אופטימיזם ללא תכנון, ללא מפות דרכים להגשמה, ללא מטרות ושאיפות מוגדרות המבקשות להתממש, אינו אלא הבטחה ריקה ובכך הוא שונה מן התקווה, כפי שהוא תופס אותה. לדבריו, מקובל על פסיכולוגים כמו על אנשים מן השורה אשר ראייתם היא אופטימיסטית כי דברים טובים יתרחשו להם, אך לאופטימיסטים אלה

בה תחושת מוחשיות של המימוש, נמצא התייחסות אף בדברי למוני סניקט: "תמיד מעורר דאגה לשמוע את הביטוי תקוותנו האחרונה, כי משמעותו של דבר הוא שאם תקווה זאת אינה מתממשת, לא נשאר עוד דבר".

ההוגה והפסיכולוג ויקטור פראנקל מיטיב להכיר כי כדי לרפא את אין האונים והשבר הנפשי יש להציב תקווה לפני האדם, שהיא בחינת מטרה שהוא חותר להגשימה. לדבריו: "בכל ניסיון להשיב לאסיר מחנה הריכוז את אונו הפנימי חייבים להציב לפניו מטרה כלשהי לעתיד".

לרגע דומה כי התקווה ניצבת במוחשיותה הערטילאית אך בקיומה הנוכח, וכך כותב אלבר קאמי: "אני מכיר עכשיו כי לא ניתן להתחמק לתמיד מן התקווה, וביכולתה לתקוף אף את הרוצה להשתחרר ממנה".

גם הסופר הצרפתי אלכסנדר דיומא חיבר יחדיו את הציפייה והתקווה שבשתייהן קיים הייחול להגשמה. לדבריו: "עד שיגיע היום שבו אלוהים יחשוף את סודות העתיד לפני האדם, עד אז לא תתמצה כל החכמה האנושית אלא בשתי מילים: ציפייה ותקווה".

הסופר והמחזאי, מאדירי הספרות הגרמנית, יוהאן וולפגנג גתה, מדגיש אף הוא את ממשותה של התקווה. לדבריו: "יש וגורל חיינו דומה לעץ פרי בחורף. מי היה מעלה על דעתו שענפים קירחים אלה ישובו להיות שוב לירוקים ויפרחו, אך כך אנו מקווים, זאת אנחנו יודעים".

על התקווה כמפא, דווקא משום ציפייתה למשהו שיתרחש, לטוב שיתממש, כתבו רבים. די אם נזכיר כמה. אויבדיוס היוצר הרומאי כתב: "התקווה היא זאת המביאה את הקופץ לים מאנייה טובעת לחתור בזרועותיו בים על אף שאין יבשה נראית בשום מקום".

וכך כותב אף אוריסון סווט שרואה בתקווה תרופה מושלמת: "אין תרופה כה מושלמת כתקווה. אין תמריץ כה יעיל וכה מרענן וכה עז כמו הציפייה למשהו שיתרחש מחר".

וברוח חיובית דומה כותב צ'ארלס סווייר הרואה בתקווה תנאי לשכלול העולם כאשר בלעדיה האדם חי רק למחצה. לדבריו: "מכל הכוחות המשכללים את העולם אין כה הכרחי וכה עז כמו התקווה. בלעדיה חי האדם רק למחצה ועמה הוא חושב וחולם ועובד ויוצר".

והרחיק בראייתו את התקווה כאושרו העיקרי של האדם הסופר והמסאי האנגלי סמואל ג'ונסון שכתב: "התקווה כשלעצמה היא סוג של אושר ואולי סוג האושר העיקרי שמציע העולם הזה".

אולם מול כל האמירות החיוביות הללו בזכותה ובשכחה של התקווה נמצא גם דברים שוללים אותה ונרתעים ממנה. המחזאי היווני סופוקלס כתב כי: "אמנם התקווה המשוטטת מסייעת לרבים בעת צרה, אך לרוב אין היא אלא תרמית של יצר קל דעת, ועיני האדם נפקחות רק כאשר הוא חש שרגליו נכוות באש".

מצטרפים אליו הוגים ויוצרים שונים. כך המשורר האנגלי ג'ון בריידן כתב: "כאשר אני בוחן את החיים אני מגלה שהכול שקר גדול. אולם אנשים מרומים על ידי התקווה אוהבים את השקר". מצטרף אליו אדגר ווטסון האו שאמר: "התקווה משקרת לבני תמותה אך מרביטים מאמינים לה". ההוגה האמריקאי השנון בנג'מין פרנקלין הדגיש כי "החי על תקווה ימות רעב" והפילוסוף הבריטי פרנסיס בייקון כתב: "התקווה היא ארוחת בוקר טובה וארוחת ערב רעה". ויליאם שייקספיר כתב "ככל שמקווים יותר יש פחות".

כאלה הם אף הפילוסוף הגרמני הפסימיסט ארתור שופנהאואר והסופר הרוסי הפסימיסט פיודור דוסטויבסקי. שופנהאואר כתב: "כאשר בזקנתם יתבוננו מרבית בני האדם לאחור יגלו כי חיהם חלפו עליהם. הם יופתעו להכיר כי מה שהניחו לו לחמוק מידיהם בלא הנאה, היו חיהם. וכך כל מי שהניח לעצמו להיות מרומה על ידי התקווה ימצא עצמו מחולל הישר אל זרועות המוות".

אין ראייה ברורה לאן הם רוצים להגיע, מה טיבו של הטוב הזה שהם מצפים להתרחשותו, איך להגשים את רצונותיהם ומשאלותיהם שלא הוגדרו על ידם. לעומת זאת, אלה שהתקווה ממלאה אותם חושבים על דרכים להגשמה, מגייסים את כוח הרצון ואת יכולת העשייה שלהם כדי לממש את תקוותיהם. כאשר ייתקלו בקשיים, בתסכולים, בכישלונות, יהיו מסוגלים לחשוב על אפשרויות חדשות, על דרכים נוספות להגשמה.

בראיית הוגים, יוצרים ופסיכולוגים

הבה נתבונן בשורה של ממרות פרי עטם של הוגים, סופרים ויוצרים על התקווה ונראה כי בכל אחת מהן נגלה את הציפייה למימוש, להתקיימות משאלה או חלום, להגשמת משאלה בין שהיא משאלת חיים ואפילו בין שהיא משאלת מוות.

ג'ון פ. קנדי נשיאה של ארצות הברית אמר: "אל ניתן לפחדינו למנוע בעדנו לצאת בעקבות תקוותינו ולנסות להגשימן". כלומר, אין זאת קריאה לאופטימיזם, בחינת ראייה בהירה וחיובית של החיים והעתיד, אלא חתירה להגשמה, למימוש המשאלות והחלומות.

גם כאשר ההערכה של התקווה היא שלילית, כפי שנמצא במשלי אגור, נראה כי הדגש הוא על המימוש, על ההגשמה: "תקווה - אמונה פתולוגית בהתרחשות הבלתי אפשרי".

בהיותה מוכוונת הגשמה התקווה היא המיילדת של המאמץ, של הגיוס הפעיל של הכוחות, ולא בכדי אמר סמואל ג'ונסון כי "כשאין תקווה אין אף מאמץ".

גם כשהתקוות מתכדות עדיין מודגש ממד זה של התקווה ל... וכך נמצא בספר איוב (ל, כו) "כי טוב קיוויתי ויבוא רע ואייחלה לאור ויבוא אופל".

אף התקווה למוות, להפסקת הכאב, הבדידות והיגון, היא בחינת משאלה שהתגשמותה מיוחלת. הן כה כותב המשורר הלירי אברהם חלפי:

"אז ימנע את לחם הבדידות

בכף ידו (רעה היא ורוצחת)

ייתנחם עוד יש תקווה למוות".

עם זאת, התקווה היא השמש שאתה מצפה שתזרח כשמין כשהכול חשוך ומדכא. נוגעים ללב הם דבריו של פרנץ קפקא: "גשם עז ניתן ממעל, עמוד כנגד הגשם, הנח לסילוני הברזל לפלח את גופך, החלק בתוך המים המבקשים לגרוף אותך עמם, אך עם זאת הישאר איתן, וצפה זקוף קומה לשמש, אשר תופיע בזוהרה האינסופי". זו תקוות הגאולה המאפשרת לשרוד בחיי כאב אלה.

גם הסופר האמריקאי ארתור מילר מתאר את התקווה למימוש, הקיים בהיותה הבטחה החותרת להגשמתה, גם אם מאוחר יותר יבוא ימי החולין והפיקוח וירחיקו את החלום. הוא כותב: "למרות כל האפלה הזאת, אני עדיין קם כל בוקר מלא תקווה! למרות כל ידיעותי אני פוקח את עיניי כמו ילדי. לשבריר שנייה מרחפת מעין הבטחה לא מגובשת באוויר. אני קופץ מהמיטה, אני מתגלח, אני יכול לחכות עד אחרי ארוחת הבוקר, ואז מחלחל להם לחיי חוסר הטעם שבהם".

על אף כאב ההתגשמות המאוחרת, שיש בה לעתים איחור של הרכבת, כותב לדוויג בורן: "לא על התקווה הנכזבת אשר לעולם לא תתגשם אבכה, אלא על התקווה המאחרת להתגשם, ובאה אחרי אשר כבר דעכה התאווה העזה אשר ילדה אותה וחלמה את התממשותה; על הלחם אשר בא אחרי אשר אזלו השיניים".

על היבט זה של התקווה מוכוונת ההגשמה, שעל אף שהיא משאלה יש

ודוסטויבסקי כתב: "הזיות! כך קורה תמיד אצל יפי הנפש הללו. עד הרגע האחרון מקשטים הם את האדם בנוצות טווס. ועד הרגע האחרון מקווים הם רק לטוב, לא לרע. למרות שתחושת הלב המוקדמת מתריעה בהם על הצד האחר של המטבע, בשום פנים ואופן לא יאמרו לעצמם מראש ולו גם מילה אחת של אמת, עצם המחשבה כל כך מזעזעת אותם, והם דוחים את האמת בשתי הידיים עד לאותו רגע שאותו אדם מדביק להם כמו ידיו אוזניים של חמור".

וכדי שלא ניתפס לפסימיות נסיים טיול זה בכתביהם של ההוגים והיוצרים בדבריו של הארי נילסון: "אני מאמין כי רוב בני האדם חיים חיים של ייאוש שלי. לייאוש, האופטימיזם היא הפתרון המעשי היחיד. התקווה היא פרקטית כי אם תבטל אותה החיים עלולים להיות מפחידים למדי. התקווה נותנת לנו לפחות את האפשרות לחיות".

מבט פילוסופי

אבריל, קטלין וכוהן (Averill, Catlin & Chon, 1990) חוזרים ומספרים את סיפור פנדורה בעיבוד משלהם. לדבריהם, כאשר פרומתיאוס גנב את האש מן האלים ומסר אותה לבני האדם, רגז אדם ובכעסו ציווה לברוא אישה שתהיה עונשו של האדם ותיסר אותו קשות. לאחר שנוצרה הוצגה בפני אפומתיאוס אחיו של פרומתיאוס. הוא לא קיבל את העצה להתרחק מכל מתנות האלים ונשא אותה לאישה. פנדורה הביאה אתה תיבה ובה כל צרותיהם של בני האדם, וכשאפומתיאוס פתח את התיבה הן פרצו מתוכה והשתחררו, מלבד אחת - התקווה.

האם התקווה היא אחת הצרות או אכן טובה שנשארה חבויה בין הצרות? האם ברכה בתקווה או קללה? בפילוסופיה היוונית נמצא כי הגישה אינה חד-משמעית ודי מעורפלת. אך לרוב ראו בה צרה יותר מאשר מתנה.

ריצ'רד וברניס לזרוס (לזרוס, 2001), מציינים כי חשובי המשפיעים ביוון העתיקה אכן התבטאו באורח שלילי לגבי התקווה. כזה היה אפלטון שאמר כי קל מאוד להוליך שולל את התקווה, והטריקיון המהולל אוריפידס הדגיש שהיא קללת המין האנושי. יש להניח כי שניהם התייחסו לאשליה. הצמד לזרוס מצטטים את סימור אפשטיין שבראייה פסיכולוגית טיפולית ציין כי התקווה, גם אם היא תקוות שווא, עדיין היא נותנת לאדם דבר מה להיתלות בו, להתמלא בו במקום הייאוש. אולם, בה בשעה, קיימת סכנה שבמצבים מסוימים ימשיך האדם לדבוק בתקווה ובכוחה המשלה ולבקש את מה שלא יוכל לקבל, וכך לא ירכז את מחשבותיו ומרצו להשיג דברים מציאותיים יותר (וראו 1989 Epstein).

אריסטו אומר כי "התקווה היא חלומם של הערים", ולחלום בהקיץ יש תרומה כמסיח את הדעת, כיוצר מציאות תחליפית, כמרגיע, אך כדרך החלומות גם החלומות בהקיץ שווא ידברו. תאלס איש מילאתוס, מכיר גם הוא בערכה של התקווה בעיקר לעניים, למוכי הגורל ולנושאים בעמל ללא שכר וסיפוק. לדבריו: "תקווה היא חלומו של העני".

הפילוסוף המזרחי קונפוציוס רואה את התקווה כחלק בלתי נפרד מן החיים וכמאפשרת את קיומם, והוא מדגיש כי "באשר החיים שם תקווה". אלבר קאמי מכיר כי בהיעדרה של התקווה החיים הם גיהנום מתמשך. לדבריו: "אדישותו של האדם נעדר התקווה... זה מה שהתאולוגים המיושבים בדעתם כינו גיהנום". מרחיק לכת עוד יותר הוא ובנארג שכותב כי "כאשר הכול אבוד ותקוותנו אבדה, החיים הם רק חרפה והמוות חובה".

מכאן, פילוסופים רבים מדגישים את הצורך להיאחז בתקווה, להפיק אותה מתוכנו, כדי שנוכל למצוא בה רגיעה, התמלאות ובעיקר - אופטימיזם לעשייה היוצרת שלנו. כבר וולטר ציין כי "האלוהים נתן לנו תקווה ושינה כפיצוי על דאגות חיינו". סימון וייל רואה בתקווה הפחתה הדרגתית של הרע ופתח ליצירת הטוב. לדבריה: "התקווה

אינה אלא הידיעה כי הרע המקנן בתוכנו מוגבל וכל נטייה של הנפש אל הטוב, ולו נטייה רגעית, מפחיתה משהו ממנו. ובתחומה של הרוח כל טוב יוצר לבטח טוב". ז'וזף ז'ובר מחזק את הראייה החיובית של התקווה בהדגישו כי "תקווה היא לקיחת הלוואה מן האושר". ולעומתם, אריך פרום מדגיש את היסוד האקטיבי החבו בתקווה, את זרעי הטוב והמשחרר והמספק שעדיין לא בקעו. לדבריו: "התקווה היא נכונות פנימית לאקטיביות אינטנסיבית, אשר לא הגיעה עדיין לכלל הגשמה".

שלא כמו הפילוסופים הנאחזים בכשורת התקווה, ראייתו של פרנסיס בייקון ספקנית יותר, מחייבת אך פסימית, ומתוך גישתו זאת הוא כותב כי "תקווה היא ארוחת בוקר טובה, אבל ארוחת ערב רעה". ובנארג נוקט אף הוא טון שלילי ובדומה לאפלטון גם הוא חושש מן האשליה שבתקווה וחוסר הממשות שבה. הוא מדגיש כי "הרכה הולכים שולל על ידי תקווה מאשר על ידי תחלנות". אולם פסימי יותר מכולם הוא פרידריך ניטשה הרואה בתקווה, משום אי ממשותה, המשכם של הייסורים ואולי אף הגדלת הכאב. לדבריו: "התקווה היא הנוראה שברעות, כי היא מאריכה את עינויו של האדם". ובמרחקי זמן, מתוך עמק הבכא של אושוויץ מבקיע קולו של טביאוס בורובסקי המכריז כי התקווה היא חסרת ערך, נעדרת תועלת ואפילו מזיקה. לדבריו: "מעולם לא למדנו לשחרר עצמנו מהתקווה, ולכן אנו מתים בתאי הגזים".

דומה כי יש עניין רב לבחון את הרחבת המושג תקווה על ידי אריך פרום, מן התקווה האישית, המתוחמת בחוויות הקיום הפרטי, בחלומות לצאת מן המצוקה, בשאיפות ובמשאלות הלא מבטאות של היחיד, אל התקווה במשמעויותיה הנרחבות יותר, החברתיות והכלל אנושיות. זאת משום שאין כלל להפריד בין התקווה האישית והתקווה החברתית, כאשר הן מקרינות זו על זו, מאפשרות את מימושן במפגש של התקווה הפרטית והתקווה החברתית וההומניסטית.

בשלהי שנות השישים כתב אריך פרום, במבוא לספרו **מהפכת התקווה** (פרו, 1968): "אנו עומדים על פרשת דרכים: דרך אחת מובילה אל חברה ממוכנת, בה יהיה האדם כבורג במכונה, או אל כיליון במלחמה גרעינית; הדרך האחרת מובילה אל החייאת ההומניזם והתקווה, אל חברה המעמידה את הטכניקה לשירות האדם. כדי להחיות את ההומניזם, שהיא המכנה המשותף של התקווה האנושית, יש לאפשר לתקוותו של כל יחיד לחיות חייה, ולהוציא מן הכוח אל הפועל את פוטנציאל העשייה שתקווה זו צופנת".

כל הגותו של פרום מכוונת אל הדרך המוארת על ידי התקווה, שהיא במונחים תאולוגיים - הגאולה; במונחים פוליטיים - המהפכה; במונחים פילוסופיים - תחיית ההומניזם. אין מדובר בציפיות ובכמיהה בלבד, שהן מנוגדות לתקווה בהיותן פסיביות, כשהתקווה הופכת לכסות לכניעה לאידאולוגיה חדלת אונים.

בטיפול המבקש לתחזק ולטפח את האופטימיזם חשוב מאוד לקשר את התקווה האינדיבידואלית לחתירה לתקווה ההומנית, להירתמות לטיפול ולמימושה. כאן עשוי היחיד להפוך את תקוותו ממקלט חלומות לעת מצוקה, לעשייה יוצרת שתפיח אש בתקוותו ותאדיר אותו, בהיותו שותף לחתירה לדרך ההומנית שמעניקה ליחיד תחושה של שיתוף בתקוות הכלל והרגשה של כוח והגשמה של תקוותו.

מול התקווה הכנועה, המהססת, המוותרת, שאינה דוחפת לאקטיביות של עשייה ומימוש מביא אריך פרום את הקטע פרי עטו של פרנץ קפקא - "לפני שער החוק", ומוסיף לו דברי פרשנות משלו, ששליחותם האישית והחברתית מכוונת לעורר אותנו לאקטיביות של הגשמה הומניסטית. קפקא מתאר אדם המגיע אל שער החוק (שער השמים) ומבקש משומר הסף רשות להיכנס. שומר הסף עונה לו כי לא יוכל להכניסו לפי שעה. על אף שהשער פתוח, מחליט האדם להמתין, עד שיקבל רשות להיכנס. כך הוא יושב וממתין ימים ושנים, וכל אותה עת הוא חוזר ומבקש רשות להיכנס, אך התשובה היא אחת: עדיין אין

מקורות

- אבן שושן, א. (1964). **מילון חדש**, ירושלים: הוצאת קריית ספר.
- אבניאון, א. עורך ראשי (1997). **מילון ספיר**, תל אביב: הוצאת הד ארצי איתאב.
- לזרוס, ר. לזרוס, ב. (2001). **רגש והיגיון**, חיפה: הוצאת אוניברסיטת חיפה וזמורה-ביתן, תרגום: קראוס, מ.
- פרום, א. (1968). **מהפכת התקווה**, תל אביב: הוצאת מסדה, תרגום: שביט, ז.
- Averill, J. R. et al. (1990). *Rules of Hope*. (New York: Springer).
- Barnhart, C.H. (Ed.-in-Chief). (1957). *The American college Dictionary*. (New York: Random House).
- Epstein, A. E. (1989). *Mind, Fantasy and Healing* (New York: Delacourt).
- Snyder, C.R. (1994). *The Psychology of Hope*. (New York: Free Press).

כל אפשרות להכניסו. במשך שנות ההמתנה מתבונן האדם ללא הרף בשומר הסף, עד שהוא מכיר אפילו את הפרעושים שבצווארון הפרווה שלו. לבסוף, מלאו ימיו של האיש ומותו קרב. רק אז, לראשונה, הוא שואל את השאלה: "כיצד זה לא ביקש איש מלבדי, במשך כל השנים הרבות הללו, רשות להיכנס?" ושומר הסף עונה לו: "כאן לא יכול איש מלבדך לקבל את רשות הכניסה, כי השער הזה נועד רק לך. עכשיו אני עומד לסגור אותו".

פרום מוסיף לקטע זה את הערותיו ואומר: "האיש היה זקן מכדי להבין את הדברים, וייתכן שגם בצעירותו לא היה מסוגל להבינם. זכות המילה האחרונה שמורה לבירוקרטיה; כאשר היא משיבה בשלילה, אין הוא יכול להיכנס. אילו לא הייתה תקוותו פסיבית, לא היה מתחשב בבירוקרטיה והיה מעז לעבור את הפתח. אומץ הלב שלא להתחשב בבירוקרטיה היה משחרר אותו ומזכה אותו בכניסה להיכל הזוהר. רבים דומים לאדם הזקן בסיפורו של קפקא, הם מקווים, אולם תקוותם אינה מתממשת, משום שאינם פועלים על פי דחף לבם. כל עוד אין הבירוקרטיה מניחה להם להגשים את מאוויי לבם, הם יושבים על מקומם וממתינים לרשותה".

ניתוצה של התקווה מביא לצמצום שאיפותיהם של בני האדם למה שנמצא בהישג ידם, לאדישות, לסתגלנות, להתקשחות ולוויתור על כל חזון. בכל אלה נמצא ויתור על עצמיותם והדבר מוליך לאין-אונות, להסתגרות ולאיתום פסימיות נעדר תוחלת.